

FRYSKE RIE FOAR HERALDYK

MEMORANDUM

inzake wijziging van het wapen van Leeuwarden

1. Inleiding

De gemeente Leeuwarden heeft, na ingewonnen advies van de Fryske Rie foar Heraldryk, op 12 november 2014 een aanvraag ingediend bij de Hoge Raad van Adel tot wijziging van het gemeentewapen. De HRvA heeft daarop 26 november 2014 advies uitgebracht. Naar aanleiding daarvan heeft nader onderzoek plaats gevonden naar de historische grondslagen van de voorgestelde wijzigingen, resulterend in een aangepast Memorandum en een aanvullend memo. Op basis daarvan heeft mondeling overleg plaats gevonden door de burgemeester en de voorzitter van de FRH met de HRvA. De uitkomst daarvan is verwerkt in het onderhavige (3^e) Memorandum.

2. Wapen in hoofdzaak ongewijzigd, aanpassingen op onderdelen mogelijk.

Voorgesteld is om het wapen na de samenvoeging met een groot deel van Boarnsterhim per 2014 in hoofdzaak ongewijzigd te laten: in blauw een gouden leeuw. Dit is in overeenstemming met de Richtlijnen van 1977 nu de naam van de gemeente ongewijzigd blijft.

Dit laat onverlet dat de gemeentelijke herindeling een goede aanleiding is om wijziging in de schilddekking aan te brengen alsmede de omschrijving te preciseren.

Het gaat hier om schildhouders en een piëdestal, de kroon en de staart van de leeuw.

Voorts is van belang op welk tijdstip de wapenwijziging kan ingaan.

3. Tijdstip van wijziging.

De gemeente Leeuwarden heeft de wens om in dit jaar 2015 de gewenste wijziging van het wapen aan te vragen. Hiervoor zijn een aantal redenen:

- a. De herindeling van 2014 heeft geleid tot het ontstaan van een nieuwe publiekrechtelijke rechtspersoon, waarin de gemeente Leeuwarden en een belangrijk deel van de gemeente Boarnsterhim zijn verenigd. Dat in 2018 Leeuwarderadeel (en een deel van Littenseradiel, afkomstig uit de voormalige gemeente Baarderadeel) daarbij zal worden gevoegd, maakt de gemeente wel groter maar brengt geen wijziging in de publiekrechtelijke rechtspersoon die thans bestaat.
- b. Het huidige stadhuis bestaat in 2015 driehonderd jaar.
- c. Leeuwarden is vorig jaar verkozen tot een der Culturele Hoofdsteden van Europa voor 2018; de voorbereidingen daarvan en de promotie van de stad vangen dit jaar, 2015 aan.

Ad a.: De HRvA heeft er op gewezen dat een wapen slechts voor één publiekrechtelijk lichaam kan worden vastgesteld. Met dit juridische argument kan worden ingestemd. De aanvraag voor een aangepast wapen wordt derhalve gedaan door het publiekrechtelijke lichaam dat door gemeentelijke herindeling per 1 januari 2014 is ontstaan onder de naam: de gemeente Leeuwarden.

Ad b. De HRvA heeft te kennen gegeven dat voor dit argument begrip bestaat.

Ad c. De benoeming tot Culturele Hoofdstad is een klemmend argument om in dit jaar 2015 duidelijkheid te verkrijgen over de definitieve, aangepaste vaststelling van het gemeentewapen. Bij de voorbereidingen voor en de promotie van Leeuwarden als Culturele Hoofdstad, die in 2015 aanvangen, zal het nieuwe wapen van de gemeente gebruikt moeten worden zoals dat in 2018 zal gelden en kan niet worden gewacht op een raadsbesluit en een Koninklijk Besluit die beide eerst in de loop van 2018 kunnen worden genomen.

4. Schildhouders.

De wens om schildhouders te mogen voeren vloeit niet voort uit gemeentelijke herindeling; hij is gebaseerd op historische gronden en op het beginsel van gelijke behandeling.

Alle Nederlandse provinciehoofdsteden hebben namelijk schildhouders. Ook voor de provinciehoofdstad Leeuwarden is dit passend. Bovendien zijn er sterke historische argumenten: in de 18^e eeuw vinden wij het Leeuwarder wapen vergezeld door schildhouders, twee aanzien (1727) of omziende gouden leeuwen (1788). De eerste vorm bevindt zich op het orgel van de Jacobijnerkerk.

De keuze van de rode leeuw en het rode hert vergt begrijpelijkerwijze enige nadere toelichting. Deze figuren zijn weliswaar op historische gronden gekozen, maar hebben nog niet eerder het Leeuwarder wapen gesierd.

De kern van de heraldiek is gelegen in herkenbaarheid, de geharnaste ridder diende van verre op het slagveld of in toernooien te kunnen worden geïdentificeerd. Voor overheidswapens geldt m.m. hetzelfde. Het probleem van een klimmende leeuw als wapenfiguur is, dat de leeuw een der meest voorkomende beelden in de heraldiek is. Alleen al in Nederland is er een tiental gemeentewapens met een gouden leeuw op een blauw veld. Elders in Europa zijn nog ettelijke voorbeelden te vinden.

De heraldiek dient zich in de huidige tijd te profileren met haar duidelijke beeldtaal, stijlvol, modern, maar toch voortkomend uit haar traditie. Alleen zo kan de neiging worden tegengegaan om voor alles een logo te gebruiken. Een logo wordt door leken vaak als “kenmerkend en onderscheidend” beschouwd, ook al is dat feitelijk niet het geval. De heraldiek zelf moet dan wel onderscheidend blijven. Een leeuw te midden van tientallen andere leeuwen is dat nauwelijks.

Daarom heeft de gemeente Leeuwarden de voorkeur om als schildhouders niet te kiezen voor twee gouden leeuwen. Dat is meer van hetzelfde en lijkt ook teveel op het provincie- en rijkswapen, zelfs al zijn ze omziend, of aanzien.

De rode leeuw van Burmania en het rode hert van Cammingha, beide gebaseerd op de oudste en meest vooraanstaande Leeuwarder geslachten, geven het wapen een uniek karakter waardoor wordt voorkómen dat het nieuwe wapen van Leeuwarden met enig ander wapen kan worden verward. Geen logo kan daar tegenop.

De historische omstandigheden die de keuze voor de leeuw van Burmania en het hert van Cammingha rechtvaardigen, zijn behandeld in een afzonderlijke bijlage.

5. Piëdestal.

Het piëdestal bestaande uit een groene basis (grasgrond) met drie welvingen kan de instemming van de HRvA wegdragen. Gaarne wordt de HRvA toegegeven dat de gewijzigde beschrijving een verbetering is. De gemeente aanvaardt gaarne de voorkeur van de HRvA om *de drie welvingen* niet in de tekst tot uitdrukking te brengen, maar slechts in de uitvoering door de tekenaar te realiseren.

6. De kroon.

Het is juist dat Leeuwarden vaak een kroon van drie bladeren en tweemaal drie parels (de zgn. “grietenijkroon”) heeft gevoerd. Ook andere varianten komen voor. Er zit geen enkele systematiek in de kronen die de Friese gemeenten in de loop der tijden hebben gevoerd (elders is dit overigens niet anders). Van de elf steden, dertig grietenijen en de (vroeger twee, thans vier) eilanden in Friesland hebben na 1818 tien gemeenten een kroon met vijf bladeren gevoerd. Andere hebben een kroon van drie bladeren en twee parels, weer andere de grietenijkroon (die in 1984 aan alle toen nieuw gevormde gemeenten is verleend). Bolsward met zijn keizerskroon was uiteraard een verhaal apart. Opmerkelijk is dat nog in 1938 aan Menaldumadeel bij de verbetering van het gemeentewapen een kroon met vijf bladeren is toegekend, zonder dat daarvoor een reden blijkt.

Bij wapenverlening wegen historische argumenten zwaar. Bij kronen is er minder aanleiding vast te houden aan voorbeelden uit de late 18^e en de 19^e eeuw, een periode van wildgroei van kronen en algeheel verval van de heraldiek. In 1818 werden de kronen vaak niet exacter beschreven dan “een kroon van goud” en kan men ze slechts kennen uit de tekening. Het verdient aanbeveling de poging tot systematisering uit 1984 bij verdere wapenverlening aan Friese gemeenten door te zetten. De gewenste kroon met vijf bladeren vloeit voort uit de positie van Leeuwarden als stad, (voormalige) hofstad en provinciehoofdstad, niet uit de herindeling.

De grietenijkroon is passend voor de gemeenten die zijn ontstaan uit de voormalige grietenijen, die slechts lage jurisdictie hadden. De stad Leeuwarden had reeds in 1392 hoge jurisdictie, welke in 1398 door Albrecht hertog van Beieren, graaf van Holland, uitdrukkelijk is bevestigd. Er wordt zo een logische hiërarchie aangebracht in de kronen van de provincie zelf (vijf bladeren met vier parelpunten), de hoofdstad (vijf bladeren) en de overige gemeenten (veelal grietenijkroon). Daarnaast valt op te merken dat de Hoge Raad van Adel recentelijk nog aan Súdwest-Fryslân (hoofdplaats Sneek) een kroon met vijf bladeren heeft toegekend, bij K.B. van 17 augustus 2012, nr. 12.001399. Hiervoor was als belangrijkste argument aangevoerd de omvang van de nieuwe gemeente, ontstaan uit vijf opgeheven gemeenten. Súdwest-Fryslân heeft ruim 82.000 inwoners. De gemeente Leeuwarden telt thans reeds 108.000 inwoners en dat aantal zal in 2018 nog toenemen. Qua inwoneraantal (en dat lijkt een sterker argument dan oppervlakte) is en blijft Leeuwarden dus de grootste gemeente van Fryslân. Als omvang een argument is, dan geldt dat zeker voor Leeuwarden.

Als het feit dat een bijzondere kroon moet zijn gevoerd door de rechtspersoon of een harer rechtsvoorgangers als historisch argument geldingskracht heeft, dan valt op te merken dat de voormalige gemeente Idaarderadeel haar wapen sedert 1818 gedekt zag met een kroon van vijf bladeren. Zoals gezegd is Idaarderadeel sedert 2014 geheel geïncorporeerd in Leeuwarden.

Tenslotte hebben alle Nederlandse provinciehoofdsteden hun wapen gedekt door een kroon met vijf bladeren (behalve Lelystad en de steden die op historische gronden een andere schilddekking hebben, zoals een keizers- of gravenkroon). Ook uit oogpunt van rechtsgelijkheid zou dit voor Leeuwarden als provinciehoofdstad passend zijn.

6. De staart.

Leeuwarden hecht eraan dat de staart van de leeuw expliciet wordt beschreven als gekruld naar rechts. De HRvA heeft daartegen geen bezwaar. Het is in confesso dat vanuit heraldisch oogpunt een leeuw de staart zowel gekruld naar binnen, als naar buiten kan hebben zonder dat zulks per se hoeft te worden omschreven, al komt dat wel voor (Noorwegen). Aan de gegeven toelichting kan worden toegevoegd dat de naar rechts gekrulde staart voorkomt op de oudste afbeeldingen van het stadswapen: een munt uit 1430, een uit 1487, het secreteetzegel van 1490 en zegels van 1492-1555. (Cf. H.M. Mensonides, ‘Het stadszegel van Leeuwarden...’ in *De Vrije Fries* 40 (1950), 68-100.) Op grond van de wapentekening van de HRvA van 1818, de ambtsketen van de burgemeester uit 1853 en o.a. de afbeeldingen op het stadhuis en elders wordt de laatste twee eeuwen de naar binnen gekrulde staart in toenemende mate als kenmerkend voor Leeuwarden ervaren.

FRYSKE RIE FOAR HERALDYK
h.t. Heraut Âlve Stêden, Foarsitter